

Galántai Csaba:

A bábok nem sírnak

Szász Zsolt bábművész életmű-kiállítása

Szász Zsolt Blattner Géza-díjas bábművész bábos életművének legjavából nyílt kiállítás 2021. szeptember 17-én a Nemzeti Színház közönségforgalmi részének harmadik emeletén. Ugyanezen a napon Eöri Szabó Zsoltnak, a színház fotósának előadasképeiből nyílt tárlat az első és a második emeleten. A két kiállítást, melyek október 16-ig voltak megtekinthetők, Berecz András Kossuth-díjas előadóművész, énekes mesemondó szeptember 27-én mutatta be. Ezúttal a bábkiállításról szólunk.

Szász Zsolt az idő mélységes kútjába tekint, amikor megragadva a bábok lényegét, kiállításának címet ad: „A bábok nem sírnak”. Nem sírnak, miképpen nem sírnak az angyalok és nem sírnak az istenek sem. A bábok nem sírhatnak, hiszen az ősi civilizációk kultikus szertartásaiban Istent, isteneket jelenítettek meg, azaz maguk is „istenek voltak”. Szász Zsolt az ősnarratívához tér vissza, a nagy történeteket keresi, mert hisz a történetmesélés igazságában. Régi cseh mesterek legkiválóbbjai dicsérik bábjaikat, ha látnák e kiállítást. Miben rejlik Szász Zsolt alkotásainak értéke? Számos bábkiállításra voltam, melyeken a vitrinben kiállított mechanikus bábokat szemlélve valamiféle hiányérzetem támadt. Nem éreztem e lények teljességét, befejezettségét. Martin Heidegger a kiállított festményekről, szobrokról írja, hogy „saját lényegterükből vannak kiszakítva”, „elhelyezésük a gyűjteményben megfosztja őket saját világuktól” (Heidegger 1988, 67). A bábra vonatkoztatva: a báb lényegtere a színházi előadás, a világtól való megfosztottság az önazonosság hiányát jelenti (a nem mozgásban levést, a játékból való kiszakítottságot). A kiállításokon a damillal, pálcákkal ellátott báb funkcionalitása szembetűnő. A bábfigura mechanikai adottságai e sajátos világ felnyitásának lehetőségét sejtetik. Azt a lehetőséget, hogy megmozduljon, hogy játékba kerüljön, s általa báb voltát igazolja. Szász Zsolt alkotásaival azonban egy másik világra (egy már létező világra) hívja fel a figyelmünket. Nem oly módon, hogy elrejtje a látogató szeme előtt a marionett

keresztjét, a vajang pálcáját. Bábjait szemlélve az az érzésünk, éppen csak megálltak, hogy megnézhessük őket, s hogy aztán folytathassák vagy újramezdzék a történetet. Ugyanis nem feltétlenül arra vágyunk, hogy a báb megmozduljon, önmagát produkálja, hogy a holt anyag életre kelését megmutassa, hanem arra, hogy megismerjük a történetét. Mert a bábok történetiségükben vannak jelen. Ahhoz az ősnarratívához kötődnek, amelyben születtek. Az teszi hitelessé és nagyon is jelenvalóvá őket, hogy világszerűek, az adott kultúra egészéhez kapcsolódnak. A témaválasztás, a szövegszöveg mellett a fa mives faragása, a népi szimbolika megjelenítése, a ruhákon feltűnő apró jelek, melyek mintha régiiek lennének, mind a történethez kötődést erősítik. Azonban nem csupán múltbeliként, a hagyomány és megőrzés tárgyaként kerülnek szembe velünk, hiszen bejáratottak, előadásokat megharcolt bábok, akik bármikor készek a folytatásra, az újramesélésre. A kiállítás kapcsán meg lehet fogalmazni azt a kritikát, hogy „a holt anyag életre keltése”, amely a bábjáték ma is használatban lévő definíciója, elhibázott, hiszen csupán egyetlen mozzanatra, a mozgásra koncentrál, s figyelmen kívül hagyja, hogy a bábalak a történethez is kötődik. Mondhatjuk-e Vitéz László bármelyik bábfigurájára azt, hogy az holt anyag, ami életre kel? Vitéz Lászlónak nem kell életre kelnie, hiszen él. Ő van. Ismerjük őt, ismerjük történeteit. De ugyanez igaz az ördög, az archetípusokat felmutató bábfigurákra is.

Szász Zsolt bábjait, meglehetősen, nem láttuk előadás közben, ismerősnek véljük őket. Felsejlik bennük a rég elfelejtett történet. A tervezők nagy része a bábműhelyre bízta a kivitelezést. A természetes anyagokkal dolgozó Szász Zsolt nem csak tervezi, de el is készíti (kifaragja, felöltözteti s mechanikával látja el) bábjait. Hasonlóképpen dolgozott Kemény Henrik és mestere, František Vitek. Szász Zsolt szimbolikával teli világa gondolkodásra készíteti a magyar múltban kevésbé elmélyült embert. Persze tanítani is szeretne a bábok által, emlékeztetni arra, hogy kik vagyunk. Tudja, hogy a színház feladata nem az, hogy ápolja a hagyományt, hanem az, hogy felmutassa, jelenvalóvá, megéltté tegye. Diószegi Vilmos keletkutató írja: „A népköltészet olyan, mint a föld mélyének kőszénrétegei. Egymásra rakódott halmazai hűségesen őrzik a régi korok nyomait” (Diószegi 1998, 4). Ezt ismerte fel bábművésznünk, aki munkáival új és új rétegeket képes feltárni és felmutatni.

Szász Zsolt játékosként 1988-ban a *Kékszakállú lovag, avagy a nőzsarnok* című produkcióval robbant be a bábszínházi világba. Ekkor alapította beszédes nevű bábszínházát, a Prolihystriót. Később a nem kevésbé beszédes MEG

1. kép. Szász Zsolt Blattner-díjas bábművész

(Misztérium és Gravitáció) nevű színházi társulást, majd a Hattyúdal Színházat és a Magyar Királyi Bábszínház nevű formációt hozta létre. (A Hattyúdal Színház előadásában a *Szent László királyrul éneket*, mely 2000-ben készült, monitoron láthatták a tárlatlátogatók.) Korszakos előadások születtek Szász Zsolt tervezésében a kőszínházakban is. Papp Gáborral való szellemi találkozásának művészi hozadéka a Debrecenben bemutatott népmese feldolgozás, a *Szépén zengő pelikánmadár*. Tervezett és rendezett Pécsen (*A Szelek Ura és Esők Úrnője; Japán mesék; Parsifal, a bolond lovag*), Kecskeméten (*Thyl Ulenspiegel*) és Szombathelyen (*A csodák kertje*). A keleti színház iránti vonzódását mutatja, hogy több ízben is a bunraku-típusú báb felé fordult: *A talizmán* (Csokonai Színház, Debrecen), *Japán mesék*.

1993-tól húsz évig volt a Szárnyas Sárkány Nemzetközi Utcaszínházi és Bábfesztivál művészeti vezetője. Tömörty Mártaival harminc éve szervezi a Nemzetközi Betlehemes Találkozót. 2006-tól 2012-ig a debreceni Csokonai Szín-

Fotó: Káptalan András

2. kép. A Parsifal, a bolond lovag előadás bábjai – Pécs, Bóbita Bábszínház, 2005.

ház munkatársa volt, 2013-tól a Nemzeti Színház dramaturgja és a Szcenárium folyóirat felelős szerkesztője.

Elgondolkodtató, hogy ez a nemzetközi mércével mérve is jelentős bábos szakember egyetlen magyarországi bábszínházban sem lel(t) tartósan otthonra. A bábos szakma részéről csak köszönet illetheti a Nemzeti Színházat, hogy ennek a MITEM szellemiségéhez és művészi rangjához méltó kiállításnak a találkozó idején helyet adott.

Felhasznált szakirodalom

Diószegi Vilmos. 1998. *Samanizmus*. Budapest: Terebess Kiadó.

Heidegger, Martin. 1988. *A műalkotás eredete*. Budapest: Európa Könyvkiadó.